

Дашковський А. В.,
викладач кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Тероризм залишається однією з найсерйозніших загроз сучасному світу, яка порушує права людини, підриває стабільність суспільства та створює глобальні виклики для міжнародного права. У світлі зростання терористичних актів, що мають транснаціональний характер, питання правового регулювання протидії цьому злочину набуває особливої актуальності.

Міжнародне право відіграє ключову роль у координації зусиль держав для боротьби з тероризмом, створюючи відповідні юридичні рамки для запобігання, розслідування та покарання таких дій. Хоча протягом останніх десятиліть було прийнято чимало міжнародних конвенцій, спрямованих на боротьбу з тероризмом, світова спільнота досі не виробила єдиного, загальновизнаного визначення цього явища. Така невизначеність ускладнює розробку ефективних механізмів протидії тероризму на міжнародному рівні.

Основні аргументи регулювання протидії тероризму включають як універсальні міжнародні договори, так і регіональні угоди, які визначають конкретні аспекти боротьби із цим явищем. Безумовно одну з ключових ролей у правовому регулюванні боротьби з тероризмом відіграють резолюції Ради Безпеки ООН, які містять обов'язкові для виконання державами-членами норми, рекомендації та зобов'язання які беруть на себе підписанти. Головною платформою для розробки універсальних норм є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Крім Резолюції 1373 (2001 р.), яка встановила основи для глобальної боротьби з тероризмом, важливе значення мають інші резолюції Ради Безпеки, а саме Резолюція 1540 що була прийнята у 2004 році, фокусується на нерозповсюдженні зброї масового ураження, яка може бути використана терористичними організаціями. Резолюція 2178, що прийнята у 2014 році, спрямована на протидію явищу іноземних терористів-бойовиків, які беруть участь у конфліктах за межами своїх країн. Резолюція 2396 прийнята у 2017 році, яка акцентує увагу на посиленні контролю над поверненням терористів-бойовиків до своїх країн походження, і багато інших важливих резолюцій що запобігають терористичним загрозам, підсилюють міжнародну співпрацю у боротьбі з тероризмом, а також сприяють обміну інформацією між державами для виявлення та нейтралізації терористичних загроз.

Крім того, у рамках ООН функціонує Комітет з протидії тероризму, який займається моніторингом виконання резолюцій, та Управління ООН з боротьби з тероризмом (UNOCT), що розробляє програми технічної підтримки держав-членів.

Особливе значення мають міжнародні конвенції, що регулюють окремі аспекти боротьби з тероризмом, серед яких: Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму прийнята 1999 році, Конвенція про запобігання тероризму з використанням ядерних матеріалів прийнята у 2005 році, Монреальська конвенція про злочини на борту повітряного судна що прийнята у 1971 році.

Проте, попри велику кількість договорів, універсальна система залишається фрагментарною через відсутність узгодженого визначення тероризму, що створює проблеми для практичної реалізації міжнародного права.

Наприклад, Резолюція 1373 (2001 р.), прийнята після терористичних атак 11 вересня, стала ключовим документом, який зобов'язує держави розробляти законодавчі та адміністративні заходи для протидії фінансуванню тероризму, посилювати прикордонний контроль та співпрацювати у сфері екстрадиції злочинців.

Так, у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII фінансування тероризму визнається наданням чи збором будь-яких активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково: для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією [1].

Що стосується застосування міжнародних антитерористичних договорів у контексті збройних конфліктів, одним із ключових питань є їхнє узгодження з нормами міжнародного гуманітарного права (МГП). У цьому аспекті відсильні норми, які містяться у галузевих договорах, відіграють важливу роль, адже вони визначають, як саме держави повинні інтегрувати положення МГП у боротьбу з тероризмом. У ситуаціях збройного конфлікту відбувається диференціація між терористами та комбатантами, яким надається захист відповідно до Женевських конвенцій. Прикладом може слугувати ситуація, коли особи, які беруть участь у терористичних діях під час збройного конфлікту, можуть бути позбавлені статусу військовополонених, якщо їхні дії порушують норми МГП. Проте більшість антитерористичних договорів передбачають, що держави-учасниці зобов'язані забезпечувати захист цивільного населення від терористичних актів. Однак у контексті збройного конфлікту це положення повинно співвідноситися з принципами розмежування, пропорційності та необхідності, встановленими МГП. З приводу застосування норм щодо кримінальної відповідальності, у низці антитерористичних конвенцій, таких як Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму прийнятою у 1999 році, обумовлено три основних зобов'язання для держав-учасниць. По-перше, зафіксувати злочинний характер фінансування тероризму у своєму кримінальному законодавстві. По-друге, вони зобов'язані брати участь у широкомасштабному співробітництві з іншими державами-учасницями і надавати їм юридичну допомогу в питаннях, що становлять предмет Конвенції. По-третє, вони зобов'язані ввести в дію певні вимоги щодо ролі фінансових установ у виявленні та повідомленні фактів, які

свідчать про фінансування терористичних актів. Від імені України Конвенцію було підписано 8 червня 2000 року й ратифіковано Верховною Радою України 12 вересня 2002 року [2]. Також передбачається, що заходи держав щодо боротьби з тероризмом не повинні суперечити зобов'язанням за МГП, особливо щодо заборони катувань, жорстокого поводження або позасудових страт. Співзастосування норм у випадках подвійного регулювання, коли терористичний акт кваліфікується одночасно як військовий злочин, держави стикаються з дилемою: застосовувати норми МГП чи антитерористичні положення. У таких випадках відсильні норми спрямовані на пріоритетність норм МГП у регулюванні збройних конфліктів, тоді як антитерористичне законодавство застосовується у мирний час. Таким чином, різні способи співзастосування антитерористичних договорів із МГП демонструють необхідність їхньої гармонізації та точного визначення меж їх застосування. Відсутність чітких норм у цій сфері може призводити до юридичних колізій, що ускладнюють як боротьбу з тероризмом, так і дотримання принципів міжнародного гуманітарного права.

Також, деякі конвенції містять положення, застосовність яких до ситуацій збройних конфліктів неможливо тлумачити однозначно.

Прикладом слугує Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, яка наполегливо рекомендує державам-учасницям встановити у власному національному законодавстві кримінальну відповідальність за фінансування тероризму. У статті 4 Конвенції зазначається: «Кожна держава-учасниця здійснює такі заходи, які можуть бути необхідними для визнання кримінальних злочинів, зазначених у статті 2 [3]. Проте не передбачає чіткої диференціації між фінансуванням терористичних угруповань у мирний час та підтримкою збройних формувань, які діють у контексті збройного конфлікту. У таких випадках виникає юридична колізія між нормами міжнародного гуманітарного права, яке може допускати підтримку певних збройних груп у рамках їхнього статусу сторін конфлікту, та міжнародними антитерористичними зобов'язаннями.

Зарубіжний вчений Вольтер Лаквер зазначає, що «безпосередньо на планування і виконання терористичних актів використовується зовсім невелика частина бюджету терористичної організації. Грошові кошти потрібні в першу чергу для того, щоб залучати та утримувати прихильників, а також забезпечувати їх присутність і терористичну діяльність на національному та міжнародному рівні. Наприклад, в «Аль-Каїді» на оперативну діяльність витрачається близько 10% отриманого доходу, решта 90% є витрати на управління організацією, включаючи забезпечення діяльності тренувальних таборів і підтримку міжнародної мережі осередків «Аль-Каїди» [4].

Такий підхід до формулювання положень призводить до правової невизначеності, що ускладнює їх застосування на практиці, особливо у випадках, коли збройний конфлікт супроводжується терористичною діяльністю. У зв'язку з цим виникає необхідність у виробленні чітких правил співвідношення між нормами міжнародного гуманітарного права та міжнародних антитерористичних

конвенцій, щоб уникнути протиріч і забезпечити ефективне регулювання навіть у складних ситуаціях.

У зв'язку з вищезазначеними правовими невизначеностями, проблема співвідношення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного антитерористичного законодавства стає дедалі актуальнішою. Зокрема, це стосується таких ключових аспектів як дефінітивні суперечності, де відсутність єдиного, загально визнаного визначення тероризму у міжнародному праві ускладнює встановлення чітких меж застосування антитерористичних конвенцій у збройних конфліктах. У МГП передбачено, що учасники збройного конфлікту (наприклад, комбатанти) можуть здійснювати дії, які не вважаються злочинами за законами війни. Однак ці ж дії можуть підпадати під кваліфікацію терористичних актів за антитерористичними конвенціями, що створює юридичні колізії. Міжнародне антитерористичне право наголошує на необхідності застосування жорстких санкцій та заходів забезпечення проти осіб і організацій, причетних до терористичних дій. Проте в контексті збройних конфліктів це може порушувати принципи МГП, наприклад, щодо заборони колективних покарань або вимог до справедливого судового розгляду. Хоча і МГП, і антитерористичні норми забороняють умисні напади на цивільне населення, їхнє співзастосування часто ускладнюється. Наприклад, у деяких випадках держава може кваліфікувати атаку як терористичний акт, у той час як її противники наполягають на тому, що це — військова операція. Така ситуація вимагає детальної юридичної експертизи та координації між нормами обох правових режимів.

З огляду на ці проблеми, міжнародне співтовариство має розглянути можливість вдосконалення правового регулювання шляхом: Розробки чітких правил пріоритетності застосування МГП і антитерористичних конвенцій у випадках збройних конфліктів. Введення спеціальних протоколів або пояснень до існуючих конвенцій, які визначатимуть, у яких випадках їхні положення не поширюються на збройні конфлікти. Створення єдиного органу або механізму, відповідального за координацію норм МГП і антитерористичного права, що дозволить уникати колізій і дублювання. Вироблення єдиного універсального визначення тероризму, яке враховуватиме специфіку збройних конфліктів і розмежовуватиме поняття терористичних актів та легітимних дій у рамках воєнних дій. Інтеграція норм міжнародного гуманітарного права та антитерористичного законодавства є необхідною умовою для створення ефективної системи протидії тероризму, особливо в умовах збройних конфліктів, що мають транснаціональний характер.

Роль міжнародних організацій, таких як ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та регіональні структури, є ключовою для вирішення правових суперечностей. Наприклад: ООН може ініціювати розробку нового міжнародного договору або протоколу, який встановить чіткі правила співвідношення норм антитерористичного права та МГП. МКЧХ має сприяти просуванню роз'яснень щодо застосування норм МГП у ситуаціях, які мають зв'язок із терористичною діяльністю, зокрема щодо статусу осіб, які беруть участь у конфліктах.

Суттєвою перешкодою у регулюванні є відсутність універсального визначення тероризму, що призводить до розбіжностей у національних і міжнародних підходах. Запровадження єдиного юридичного визначення сприятиме більш чіткому розмежуванню між терористичними актами та правомірними діями в умовах збройного конфлікту. Розробка механізмів вирішення правових колізій, необхідно запровадити механізми, які дозволять оперативно вирішувати конфлікти між нормами МГП і антитерористичних конвенцій. Це може включати: Міжнародний консультативний орган: створення спеціального комітету, який розглядатиме складні справи, пов'язані з тероризмом і збройними конфліктами. Гармонізацію норм у національному законодавстві: зобов'язання держав переглядати своє законодавство з метою забезпечення відповідності як МГП, так і міжнародним антитерористичним стандартам. Держави мають приділяти особливу увагу захисту основоположних прав і свобод під час реалізації антитерористичних заходів у збройних конфліктах.

Із розвитком цифрових технологій особливої уваги потребують питання кібертероризму, використання дронів, а також поширення терористичної пропаганди в інтернеті. Міжнародна спільнота має розробити комплексні підходи, які враховують етичні, правові та технічні аспекти боротьби з новими формами терористичних загроз.

Транснаціональний характер сучасного тероризму вимагає більш тісної співпраці між державами, зокрема через: поглиблення обміну розвідувальною інформацією, спільні військові та поліцейські операції проти терористичних організацій, ефективну реалізацію механізмів екстрадиції та правової допомоги у кримінальних справах.

Список використаних джерел:

1. Демидова Л.М. Проблеми кваліфікації фінансування тероризму. Питання боротьби зі злочинністю. 2016. С. 3. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/77365> (дата звернення 19.01.2025).
2. Сокурєнко О.П., Шамара О.В. Протидія фінансуванню тероризму на міжнародному рівні: проблеми і перспективи. Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали Всеукраїнської наук-практ. конф. Дніпро 2020. С. 2. URL: <http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/328/1/%d0%a1%d0%be%d0%ba%d1%83%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%d0%9f..pdf> (дата звернення 21.01.2025).
3. Кононенко В.П., Новікова Л. В. Фінансування тероризму – загроза для міжнародних відносин. Практика міжнародного суду ООН та суду ЄС. Альманах міжнародного права. 2015. С. 3. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=amp_2015_10_7 (дата звернення 21.01.2025).

4. Walter Laquer. Terrorism - a Balance Sheet // The Terrorism Reader: A Historical Antology. Temple University Press, Philadelphia, 1978 (дата звернення 21.01.2025).